ATLASUL LINGVISTIC AL DIALECTULUI AROMÂN

L'ATLAS LINGUISTIQUE DU DIALECTE AROUMAIN
(*Résumé*)

L'auteur présente dans son article l'atlas linguistique du dialecte aroumain, dont le premier volume a été récemment publié par l'Académie Roumaine. Avec un réseau de 61 localités, l'Atlas comprend toutes les variants dialectales de l'aroumain actuel, parlées dans la peninsule balkanique (en Grèce, Albanie, Bulgarie, FYROM). Pour la première fois l'atlas permet la délimitation spatiale exacte des parlers aroumains à partir d'un nombre considérable des cartes (274 dans le premier volume) lexicales, morphologiques et phonétiques).

Cuvinte cheie: atlas linguistique, dialecte aroumain, peninsule balkanique, atlas lingvistic, dialectul aromân, Peninsula balcanică

Prezentul atlas este cea mai amplă cercetare de geografie lingvistică pentru dialectul aromân. Este rodul unor îndelungate cercetări de teren efectuate de noi în Grecia, Albania, R. Macedonia, Bulgaria, cuprinzând într-o imagine de ansamblu întregul areal aromânesc: de la munţii Balcani în nord până în Tesalia, Acarnania şi Etolia în sud, de la mările Adriatică şi Ionică în vest până la marea Egee în est. Sunt cuprinse în lucrare toate graiurile aromâneşti, care pot fi identificate şi descrise pentru prima oară în mod amănunţit pe baza prezentului atlas. Apar în atlas numeroase fapte de ordin fonetic, morfologic, lexical caracteristice graiurilor, care nu au fost semnalate în lucrări anterioare. Realitatea dialectală ilustrată de prezentul atlas e mult mai complexă decât cea cunoscută până în prezent.

Dintre lingviştii care s-au ocupat în trecut de aromână singurul care s-a deplasat într-un număr semnificativ de localităţi şi s-a pronunţat cu privire la structura dialectală a dialectului a fost, la sfârşitul secolului al XIX-lea, Gustav Weigand (cf. Weigand 1895: 266–300).

BDD-V2833 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:33 UTC)

O cercetare parţială de teren a efectuat Theodor Capidan timp de o lună, în vara anului 1928, la aromânii din Albania, publicând rezultatele cercetării în monografia *Fărşeroţii* (1931).

Anchetele de teren au fost reluate în perioada postbelică, concretizându-se prin publicarea a două atlase (cf. Dahmen / Kramer 1985, 1994 şi Neiescu 1997), care oferă o imagine parţială asupra dialectului aromân. Reţeaua de anchetă este incompletă, fiind limitată la Grecia (la care se adaugă trei localităţi din R. Macedonia) în atlasul Dahmen / Kramer, la Albania (7 localităţi) şi R. Macedonia (5 localităţi) în atlasul publicat de Petru Neiescu. S-au folosit chestionare cu un număr limitat de întrebări (Chestionarul lexical al „Atlasului limbilor Europei" în atlasul Dahmen / Kramer, care are 312 hărţi, şi un chestionar întocmit de autor în atlasul publicat de Petru Neiescu, care are 212 hărţi). Recent, Manuela Nevaci a efectuat cercetări de teren la aromânii din R. Macedonia, Grecia şi Albania, prezentând, pe baza materialului cules, particularităţi ale graiurilor aromâneşti actuale (cf. Nevaci 2013: 67–109).

În anchetele noastre de teren am folosit *Chestionarul noului atlas lingvistic român* (2543 de întrebări), făcând posibilă compararea materialului dialectal aromânesc cu cel cuprins în atlasele regionale ale dacoromânei.

Volumul I al atlasului cuprinde răspunsurile la capitolul „Corpul omenesc (părţile corpului, boli, însuşiri fizice şi mentale)" din *Chestionarul noului atlas lingvistic român* (întrebările 58-463).

În atlasul de faţă publicăm **integral** materialul cules, pe care l-am prezentat pe *hărţi lingvistice* şi în liste cu *material necartografiat* (*MN*), însoţite de *note*. Spre deosebire de alte atlase, materialul din hărţile lingvistice este cuprins şi în *liste* care însoţesc hărţile.

Reţeaua de localităţi

Localitatea	Ţara	Graiul
1. Blagoevgrad	Bulgaria	grămostean
2. Coceani	R. Macedonia	grămostean
3. Razlog	Bulgaria	grămostean
4. Batac	Bulgaria	grămostean
5. Bachiţa	Bulgaria	grămostean
6. Bujdova	Bulgaria	grămostean
7. Ubovo	R. Macedonia	grămostean
8. Papaceair	Bulgaria	grămostean
9. Şatra	Bulgaria	grămostean

BDD-V2833 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:33 UTC)

10. Lopova	Bulgaria	grămostean
11. Cruşova	R. Macedonia	grămostean
12. Poroi de Sus	Grecia	pindean
13. Beala de Sus	R. Macedonia	fărşerot
14. Beala de Jos	R. Macedonia	fărşerot
15. Gopeş	R. Macedonia	gopeşean
16. Molovişte	R. Macedonia	molovištean
17. Târnova	R. Macedonia	grămostean
18. Nijopole	R. Macedonia	fărşerot
19. Livezi	Grecia	grămostean
20. Gramaticova de Sus	Grecia	fărşerot
21. Nicea	Albania	grabovean
22. Greava	Albania	grabovean
23. Pleasa	Albania	fărşerot
24. Corcea	Albania	fărşerot
25. Cândrova	Grecia	fărşerot
26. Nevesca	Grecia	grămostean
27. Vlahoclisura	Grecia	grămostean
28. Veria	Grecia	pindean
29. Xirolivad	Grecia	pindean
30. Cutali	Albania	fărşerot
31. Deniscu	Grecia	grămostean
32. Samarina	Grecia	pindean
33. Palioseli	Grecia	pindean
34. Băiasa	Grecia	pindean
35. Turia	Grecia	pindean
36. Aminciu	Grecia	pindean
37. Diviaca	Albania	fărşerot
38. Fier	Albania	fărşerot
39. Perivoli	Grecia	pindean
40. Avdela	Grecia	pindean
41. Giurgea	Grecia	pindean
42. Gardichi	Grecia	pindean
43. Cornu	Grecia	pindean
44. Vendişte	Grecia	pindean
45. Custeana	Grecia	pindean
46. Guduvazda	Grecia	pindean
47. Malacaşi	Grecia	pindean
48. Cocϡi	Grecia	pindean
49. Cuţufleani	Grecia	pindean

BDD-V2833 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:33 UTC)

50. Nea Zoi	Grecia	fărşerot
51. Livadi Olimpou	Grecia	pindean
52. Horopani	Grecia	fărşerot
53. Pisuderi	Grecia	fărşerot (+ grabovean)
54. Cristalopiyi	Grecia	fărşerot
55. Moscopole	Albania	fărşerot
56. Ducasi	Albania	fărşerot
57. Peştan	Albania	fărşerot
58. Seleniţa	Albania	fărşerot
59. Andon Poçi	Albania	fărşerot
60. Laca	Grecia	pindean
61. Siracu	Grecia	pindean

Reţeaua de anchetă cuprinde 61 de localităţi, dintre care 32 în Grecia, 12 în Albania, 9 în R. Macedonia şi 8 în Bulgaria.

Reţeaua este exhaustivă pentru R. Macedonia şi Bulgaria, în sensul că au fost cuprinse în întregime graiurile vorbite în aceste ţări. Sunt reprezentate, de asemenea, toate graiurile aromâneşti din Grecia şi Albania, dar, dat fiind numărul mare de vorbitori, numărul localităţilor cuprinse în reţea a fost limitat.

În atlas este reprezentat exhaustiv **graiul grămostean**, în sensul că a fost cuprinsă în reţea quasi totalitatea localităţilor unde se vorbeşte acest grai.

Repartizarea pe ţări a localităţilor anchetate se prezintă astfel:

Grecia (32):	graiul pindean	:22
	graiul fărşerot	: 6
	graiul grămostean	: 4
Albania (12):	graiul fărşerot	: 0
	graiul grabovean	: 2
R. Macedonia (9):	graiul grămostean	: 4
	graiul fărşerot	: 3
Bulgaria (8):	graiul gopeşean-moloviştean	: 2
	graiul grămostean	: 8

Numărul localităţilor anchetate pe graiuri se prezintă astfel:
graiul pindean (32): Grecia (32)
graiul fărşerot (19): Albania (10), Grecia (6), R. Macedonia (3)
graiul grămostean (16): Bulgaria (8), Grecia (4), R. Macedonia (4)
graiul grabovean (2): Albania (2)
graiul gopeşean-moloviştean (2): R Macedonia

BDD-V2833 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:33 UTC)

În timp ce în Bulgaria se vorbeşte un singur grai (grămostean), în celelalte ţări se vorbesc mai multe graiuri: trei în Grecia, trei în R. Macedonia, două în Albania.

Graiul pindean, cu numărul cel mai mare de vorbitori, se întâlneşte numai în Grecia, în timp ce graiul fărşerot se întâlneşte în trei ţări: Albania, Grecia, R. Macedoniua, iar cel grămostean, de asemenea, în trei ţări: Bulgaria, R. Macedonia, Grecia.

Graiul grămostean şi, îndeosebi, cel fărşerot, au dispersiunea cea mai mare. Vorbitorii lor, dintre care cei mai mulţi au fost, în trecut, păstori transhumanţi, au străbătut spaţii largi în Balcani. În prezent îi întâlnim pe fărşeroţi şi pe grămosteni nu numai în lucrurile lor de vărat de odinioară din munţi, ci şi în locurile de iernat, unde s-au stabilit adesea definitiv: există, de exemplu, numeroase aşezări stabile de fărşeroţi, originari din Albania, în câmpia Tesaliei (Grecia).

Dintre ceilalţi aromâni, numai un grup restrâns de pindeni (între care cei din Samarina, Avdela, Perivoli, localităţi anchetate de noi) a practicat transhumanţa până la al doilea război mondial al secolului trecut. Cei mai mulţi pindeni sunt stabili în aşezările lor din Pind, dintre care unele au atestări foarte vechi (secolul al XVII-lea pentru Siracu, Aminciu etc.). Aşezări stabile au, de asemenea, aromânii graboveni (din zona Greava, Nicea, Lunca, de lângă oraşul Pogradeţ, Albania), ca şi cei din localităţile Gopeş şi Molovişte (graiul gopeşean-moloviştean), aceştia din urmă fiind, în trecut, transportatori de mărfuri şi negustori vestiţi.

Aromânii nu sunt o populaţie formată exclusiv sau majoritar din păstori*, care pendulau neîncetat cu turmele între locurile lor de vărat din munţi şi aşezările provizării de iernat din zonele joase, îndeosebi câmpiile din Muzachia (Albania), Tesalia, Macedonia, Epir, Acarnania şi Etolia (Grecia), de la Mările Egee (la est), Ionică şi Adriatică (la vest). Ei au întemeiat importante aşezări urbane: Moscopole (Albania), Gramoste (distruse în secolul al XVIII-lea de către musulmani) şi altele, care există şi în prezent: Aminciu, Siracu, Vlahoclisura, Nevesca (Grecia), Cruşova (R. Macedonia).

* Prezentând ocupaţiile aromânilor, ca negustori, proprietari de hanuri şi oameni de afaceri renumiţi, Gustav Weigand concludea: „Sie aber deshalb als ein Volk von Hirten darstellen zu wollen, wie man dies oft getan hat, ist ein grober Irrtum" (Weigand 1888: 7). [De aceea, a-i prezenta (pe aromâni) ca un popor de păstori, aşa cum adesea s-a făcut, este o eroare grosolană]. Cf., cu acelaşi sens, lucrarea lui Anastase N. Hâciu (Hâciu 1936).

BDD-V2833 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:33 UTC)

Atlasul lingvistic al dialectului aromân permite, pentru prima oară, delimitarea graiurilor aromânei, în perspectivă spaţială, fapt care nu rezulta din lucrările anterioare de dialectologie. Acesta este un progres important în domeniul geografiei lingvistice:

Harta 2: **creştetul capului**
cre̯áştic° (derivat din *creşte* < lat. *crescere*): fărşeroţi, grămosteni
cârĉilí©(cf. alb. *gërc* 'vârf', apud DDA): graiul pindean.
Harta 48: **sprânceană**
ḑe̯ană (< lat. **genna, gena*): graiul pindean
surfânţe̯á©ă (< lat. **sub-fronticella*): fărşeroţi, grămosteni
Harta 56: **surd**
surd° (< lat. *surdus*): fărşeroţi (Albania, Republica Macedonia), grămosteni; *surdu*: grămosteni
cuf° (< gr. *κουφός*): fărşeroţi (Grecia), pindeni
Harta 57: **faţă**
fáţă (< lat. *facia*): graiul pindean
prósup° (< gr. *πρόσωπον*), *suráti* (< tc. *suret*, cf. alb. *surrat*): fărşeroţi, grămosteni.

BIBLIOGRAFIE:

ALAR – Nicolae Saramandu, *Atlas lingvistic al dialectului aromân*, ed. Manuela Nevaci, Editura Academiei Rommâne, Bucureşti, 2014.

Dahmen, Kramer 1985, 1994 – Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Aromunischer Sprachatlas. Atlasul lingvistic aromân (AliA)*, vol. I, Helmut Buske Verlag, Hamburg, 1985; vol. II, Wissenschaftlicher Verlag A. Lehman, Veitschhöcheim bei Würzburg, 1994.

Capidan 1931 – Th. Capidan, *Farşeroţii. Studiu lingvistic asupra românilor din Albania*, Cluj, 1931 (extras din „Dacoromania", VI).

DDA – Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân, general şi etimologic*, second edition, Bucureşti, 1974).

Neiescu 1997 – Petru Neiescu, *Mic atlas al dialectului aromân din Albania şi din fosta Republică Iugoslavă Macedonia*, Bucureşti, 1997.

Nevaci 2013 – Manuela Nevaci, *Identitate românească în context balcanic*, Bucureşti, 2013.

Saramandu 1972 – Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea*, Bucureşti, 1972.

Weigand 1888 – Gustav Weigand, *Die Sprache der Olympo-Walachen*, Leipzig, 1888.

BDD-V2833 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:33 UTC)

Weigand 1894, 1895 – Gustav Weigand, *Die Aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungenüber das Volk der sogenannten Makedo-Romanen oder Zinzaren*, II, Leipzig, 1894; I, Leipzig, 1895.

Nicolae SARAMANDU
Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan–Al. Rosetti", Bucureşti
Universitatea din Bucureşti

BDD-V2833 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:33 UTC)

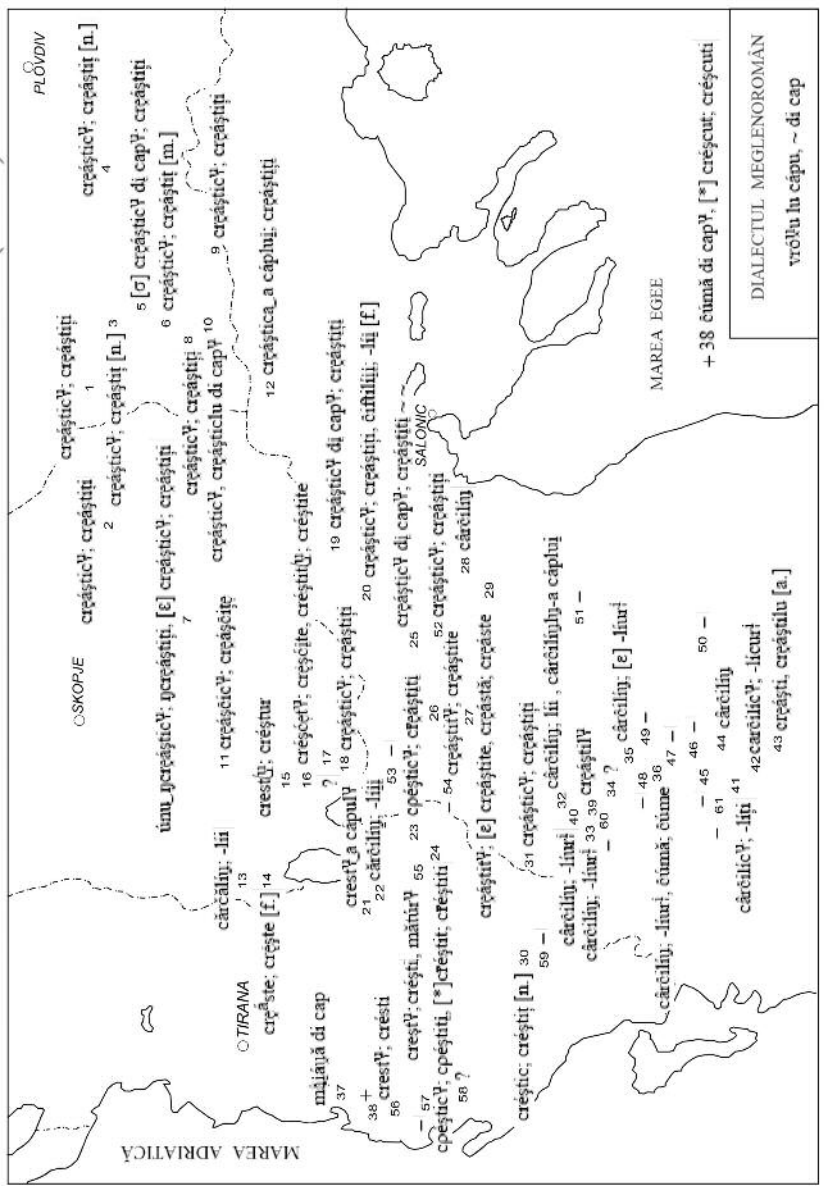

HARTA 2. CREŞTETUL (CAPULUI), pl. [indic.] 'sommet de la tête' [59]

BDD-V2833 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:33 UTC)

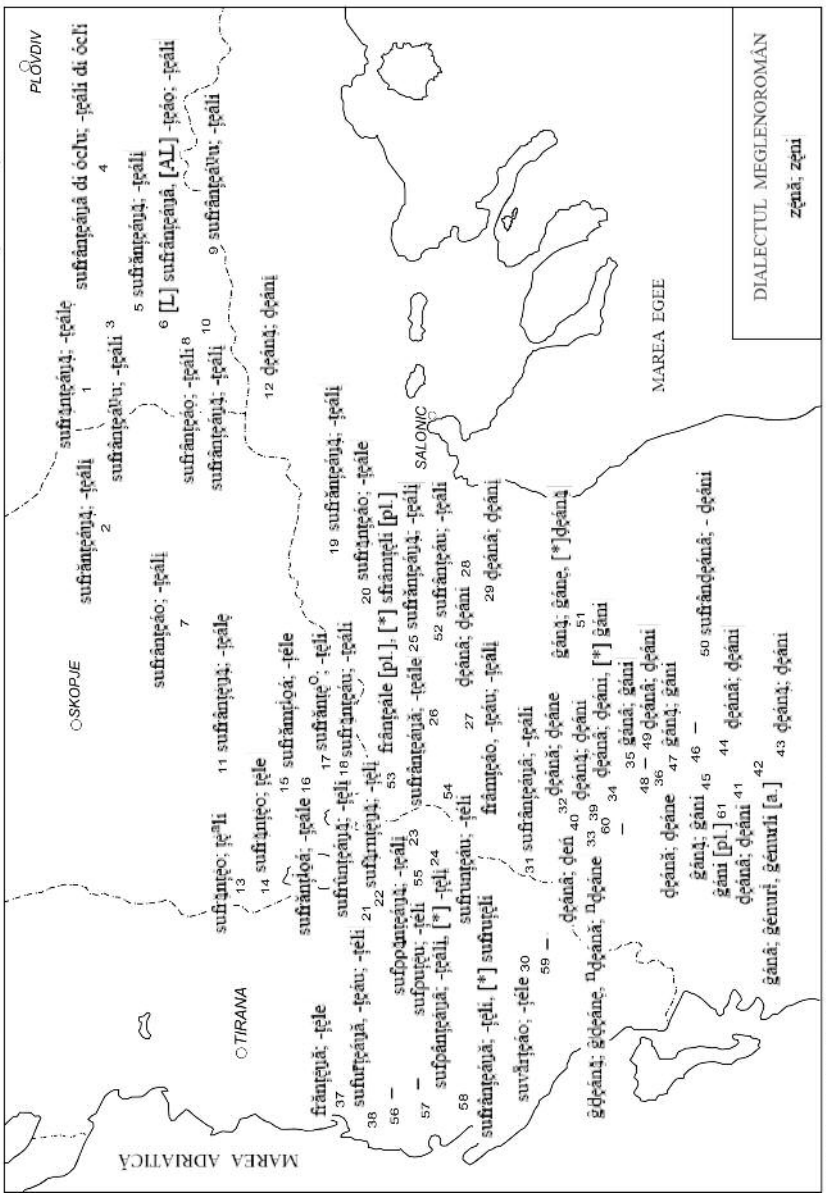

HARTA 48. SPRÂNCEANĂ, pl. [indic.] 'sourcil' [131]

BDD-V2833 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:33 UTC)

HARTA 56. SURD, pl. 'sourd' [142]

BDD-V2833 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:33 UTC)

BDD-V2833 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:33 UTC)

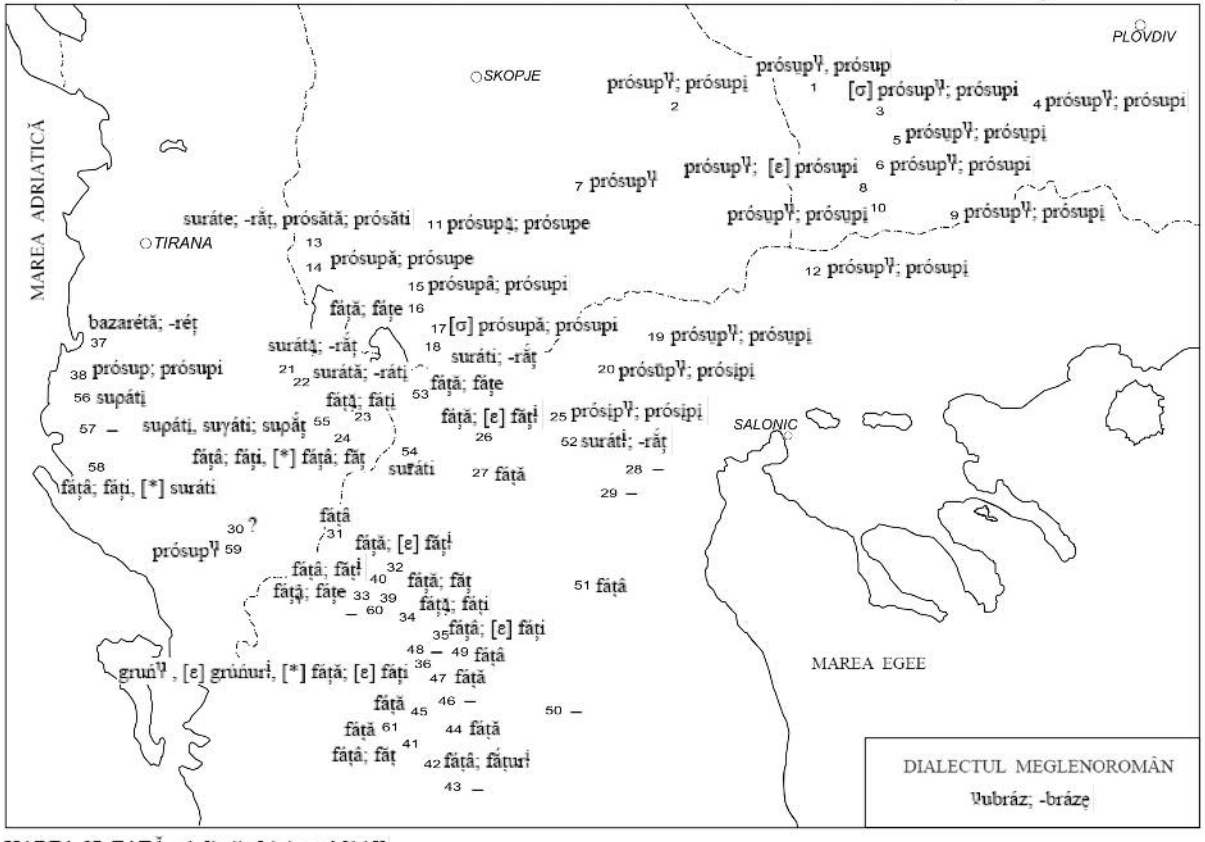

HARTA 57. FAȚĂ, pl. [indic.] 'visage' [145]